

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ ԱՐՄԵՆ ՌՈՒԴՈԼՖԻ

**ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐ.
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ**

**Ժ. 01. 06 - «Ժուռնալիստիկա» մասնագիտությամբ բանասիրական
գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության**

Ս Ե Ղ Մ Ա Գ Ի Ր

Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում:

Գիտական ղեկավար՝

բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր

ՀՈՎՍԵՓՅԱ ՄՈՒՇԵՂ ՄԱՅԻՍԻ

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր

ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ ԱԴԱՎԻԹ ՎԼԱԴԻՄԻՐԻ

բանասիրական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ

ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ ԱՍՏԴԻԿ ՇԱՄՍԻ

Առաջատար կազմակերպություն՝

Խ. Աբովյանի անվան հայկական
Պետական մանկավարժական
համալսարան

Պաշտպանությունը կայանալու է 2016 թ. մարտի 16-ին՝ ժամը 14³⁰-ին, ԵՊՀ-ում
գործող՝ ԲՈՀ-ի գրականագիտության 012 մասնագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ ք. Երևան 25, Աբովյան 52^ա, ԵՊՀ-ի հայ բանասիրության ֆակուլտետի
մասնաշենք, թիվ 202 լսարան:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ ԵՊՀ-ի գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2016 թ. փետրվարի 11-ին:

Մասնագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար՝
բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր

ՄԱԿԱՐՅԱՆ ԱԼԲԵՐՏ ԱՐՇԱՎԻՐԻ

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսությունը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետությունում համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների ձևավորմանն ու զարգացմանը:

Աշխատանքի երեք գլուխներում հաջորդաբար ուսումնասիրվել են տեղեկատվական հասարակության ձևավորման գլխավոր գործիքներից մեկի՝ համացանցի ստեղծման պատմությունն ինչպես խոշոր պետություններում, այնպես էլ Հայաստանում, վերջինիս համացանցային ՁԼՄ-ների զարգացման պատմական փուլերը, ձևավորման նախադրյալներն ու կազմավորման գործընթացները, համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների տիպաբանական դասակարգման տարբեր մոտեցումներն ու սկզբունքները, ինչպես նաև ներկայացվել են համացանցային ՁԼՄ-ների՝ համացանցում գոյություն ունեցող, սակայն լրատվամիջոցի բնութագրիչներին չհամապատասխանող մնացած ռեսուրսներից տարանջատելու հարցերը:

Ձանց չեն առնվել նաև համացանցային լրատվություն ստեղծողների, այսինքն՝ համացանցային լրագրողների, համացանցային ՁԼՄ-ների լսարանի, ինչպես նաև համացանցային լրատվության շրջանակներում առաջացող հարցերի իրավական և էթիկական կարգավորման խնդիրները:

ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Թեմայի արդիականությունը պայմանավորված է հայաստանյան զանգվածային լրատվության դաշտում լրատվական կայքերի դերակատարման շարունակական աճով, համացանցային ՁԼՄ-ների նկատմամբ հասարակական հետաքրքրության և վստահության ամրապնդմամբ, ինչպես նաև մինչ օրս Հայաստանում այս ոլորտի վերաբերյալ համապարփակ ուսումնասիրությունների բացակայությամբ: Հետազոտության համալիր բնույթը կապված է համացանցային ՁԼՄ-ների գործունեության վրա ուղղակիորեն ու անուղղակիորեն ներգործող խնդիրների բազմազանության, ինչպես նաև հայրենական գիտության մեջ դրանց անբավարար ուսումնասիրվածության հետ:

Ատենախոսության գործնական նշանակությունն այն է, որ առաջ քաշված դրույթները կարող են գործածվել ոլորտի հետազոտողների կողմից գիտական աշխատանքներում, ուղեցույց դառնալ ուսումնամեթոդական ձեռնարկների մշակման համար: Աշխատանքը կարող է նպաստել «Հայաստանում համացանցային զանգվածային լրատվության պատմությունը», «Համացանցային լրատվամիջոցների տիպաբանությունը», «Համացանցային լրագրողների գործունեության առանձնահատկությունները» և այլ դասընթացներ պատրաստելուն: Հետազոտությունը կարող է պրակտիկ հետաքրքրություն ներկայացնել նաև գործող համացանցային լրատվամիջոցների խմբագիրների և լրագրողների, ինչպես նաև նրանց համար, ովքեր նախատեսում են ստեղծել սեփական լրատվական կայք:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ, ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ատենախոսության առարկան ՀՀ-ում համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների ձևավորման ու զարգացման համակողմանի վերլուծությունն է:

Հաշվի առնելով ընտրված թեմայի գիտագործնական նշանակությունը և դրա մշակվածության ժամանակակից վիճակը՝ հետազոտության նպատակն է եղել գիտաքննորեն ներկայացնել Հայաստանում համացանցային լրատվամիջոցների կազմավորման և զարգացման ամբողջ գործընթացն ու արդի միտումները, ինչպես նաև այդ գործընթացի բոլոր բաղադրատարրերի առանձնահատկությունները:

Նպատակին համապատասխան՝ ատենախոսության մեջ առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

1. Ուսումնասիրել արևմտյան զարգացած երկրների ու տարածաշրջանի պետությունների՝ համացանցի և համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների ձևավորման փորձը:

2. Ուսումնասիրել համացանցի ձևավորման և տարածման առանձնահատկությունները Հայաստանում, համեմատական կտրվածքով ներկայացնել հայաստանյան առցանց ՋԼՄ-ների կազմավորման և զարգացման գործընթացը:

3. Առաջարկել հայաստանյան առցանց լրատվամիջոցների զարգացման պատմական շրջափուլերը:

4. Բնութագրել համացանցային ռեսուրսներից լրատվական կայքերի սահմանազատման սկզբունքները և առցանց ՋԼՄ-ների տիպերի դասակարգման մոտեցումը:

5. Ներկայացնել հայաստանյան համացանցային տիրույթի տեքստային, առցանց ռադիո և հեռուստատեսային հեռարձակում իրականացնող լրատվական կայքերի գործունեության առանձնահատկությունները՝ ըստ տարբեր չափանիշների:

6. Բնութագրել համացանցային լրատվության ոլորտում աշխատող լրագրողի մասնագիտական հմտություններին ներկայացվող պահանջների փոփոխությունները:

7. Ուսումնասիրել լրատվության ժանրերի ձևափոխման, փոխներթափանցման և նոր ժանրերի ձևավորման միտումները համացանցային ՋԼՄ-ների զարգացման համատեքստում:

8. Ներկայացնել համացանցային լրագրողական կրթություն իրականացնելու՝ Հայաստանի բուհերի փորձառությունը:

9. Բնութագրել ավանդական և համացանցային ՋԼՄ-ների լսարանի առանձնահատկությունները:

10. Վերլուծել համացանցային լրատվության ոլորտում ծագող իրավահարաբերությունների ինքնակարգավորման, իրավական ու էթիկական կարգավորման մեխանիզմները:

ԹԵՄԱՅԻ ՄՇԱԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒՅԹԸ

Սկսած համացանցային լրատվական կայքերի ստեղծման վաղ փուլերից՝ թե՛ արևմտյան, թե՛ հետխորհրդային երկրներում դրանք եղել են գիտնականների որոշակի խմբի մշտադիտարկման և դիմամիկ ուսումնասիրության կիզակետում: Թեև կան վաղ

շրջանի հետազոտություններ, այնուամենայնիվ համացանցային ՉԼՄ-ների տեսագործառական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունները վերաբերում են առավելապես վերջին 10-15 տարիներին՝ պայմանավորված ոլորտի նորույթով:

Համակարգային խնդիրներին անդրադարձել են հետխորհրդային գիտական դպրոցներից մի քանի հեղինակներ: Առաջիններից մեկը համացանցային ՉԼՄ-ների համակարգային բնութագրերն իր թեկնածուական ատենախոսության շրջանակներում ուսումնասիրել է Պ. Սուխովը՝ ներկայացնելով տեղեկատվական հասարակության կայացման համատեքստում նոր ձևավորվող ցանցային լրատվամիջոցների ուսումնասիրման մոտեցումները, դրանց ընդհանուր, բովանդակային ու առանձնահատուկ բնութագրերը¹: Նույն շրջանում Մ. Լուկինայի և Ի. Ֆոմիչևայի հեղինակած ուսումնական ձեռնարկում² որոշակիորեն դիտարկվել են այնպիսի նոր հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք են համացանցային ՉԼՄ-ների լարանը, աշխարհագրական սփռման և բովանդակության ընդլայնման հնարավորությունները:

Համացանցային ՉԼՄ-ների ուսումնասիրությունների համատեքստում առանցքային դեր է հատկացվել լրագրության փոխակերպումների և համացանցային լրագրողի մասնագիտական առանձնահատկությունների քննության հարցերին: Մեթոդաբանական առումով կարևոր նշանակություն ունի 2006-ին Տապաս Ռեյի հրապարակած՝ «Առցանց լրագրություն. հիմնարարային տեքստ»³ ծավալուն աշխատությունը, որտեղ հեղինակը ներկայացնում է համացանցում լրագրողի աշխատանքի բոլոր կողմերը՝ առաջիններից մեկն անդրադառնալով նաև էթիկական ու իրավական հարցերին:

Հետխորհրդային երկրներում համացանցային լրագրության և լրագրողի մասնագիտական փոխակերպումների ուսումնասիրություններն սկսվել են մոտավորապես 2005-2006 թվականներից: Այս ոլորտում հիմնարարային աշխատություններից մեկը Վ. Կիխտանի «Տեղեկատվական տեխնոլոգիաները ժուռնալիստիկայում»⁴ գիրքն է, ուր հեղինակն առանձին բաժին է հատկացրել համացանցում աշխատելու համար լրագրողի վարպետության հիմնահարցերին: Հենքային ուսումնասիրություններից մյուսը 2005-ին Ա. Կալմիկովի և Լ. Կոխանովայի «Համացանցային լրագրություն»⁵ ձեռնարկն է, ուր հեղինակներն անդրադարձել են համացանցային լրագրողների մասնագիտության վրա տեխնոլոգիական փոփոխությունների ներգործության առանձնահատկություններին:

Հայաստանում առցանց զանգվածային լրատվամիջոցների վերաբերյալ ուսումնասիրությունները հիմնականում առնչվում են վերջին 5 տարիներին, բացառությամբ մի քանի հրատարակության: Առաջին քայլերից մեկը եղել է 2003-ին Ռ. դե Վոլկի «Օնլայն

¹ Ст"у Сухов П., Интернет-СМИ Рунета: системные характеристики. //Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук//, Москва 2005, 200 стр.

² Ст"у Лукина М., Фомичева И., СМИ в пространстве Интернета, Москва, Изд. фак. журналистики МГУ 2005, 89 стр.

³ Ст"у Tapas R., Online Journalism: A Basic Text, Cambridge University Press India 2006, 284 p.

⁴ Ст"у Кихтан В., Информационные технологии в журналистике, Ростов н/Д, Феникс 2004, 160 стр.

⁵ Ст"у Калмыков А., Коханова Л., Интернет-журналистика: учебное пособие. Москва, ЮНИТИ-ДАНА 2005, 383 стр. (электронная книга).

ժուռնալիստիկա» աշխատության թարգմանությունը⁶: 2004-ին Ա. Մկրտչյանը պաշտպանության է ներկայացնում «Նոր տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաները և ժուռնալիստիկան» թեկնածուական ատենախոսությունը⁷, որտեղ, սակայն, հիմնական շեշտադրումն արված է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ուսումնասիրության վրա: Այս մեկնարկից հետո՝ մոտ 5 տարի, համացանցային ՋԼՄ-ների խնդիրները լուսաբանող որևէ արժեքավոր աշխատություն չի հրապարակվել: Որոշակիորեն ուսումնասիրված կարելի է համարել համացանցային լրատվամիջոցների իրավական և էթիկական հիմնախնդիրները. մասնավորապես 2012-ին ԵՊՀ-ի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետում հրատարակվում է «Նոր և այլընտրանքային մեդիա. էթիկական և իրավական խնդիրներ»⁸ միջազգային միջբուհական գիտաժողովի նյութերի ժողովածուն: Համացանցային հեռուստահեռարձակման խնդրին անդադարձել է Ս. Երիցյանը «Հեռուստատեսության ակունքներից մինչև ժամանակակից զարգացումները» գրքում (2009)⁹, իսկ համացանցային ռադիոհեռարձակման հայկական փորձը քննել է Մ. Հովսեփյանը «Ռադիոժուռնալիստիկայի հիմունքներ. պատմություն և տեսություն» դասախոսությունների ժողովածուում (2014)¹⁰:

Այսպիսով, եթե արտասահմանյան գիտական շրջանակներում համացանցային ՋԼՄ-ների ու համացանցային լրագրության հիմնախնդիրները բավական լայն ուսումնասիրված են, և բազմաթիվ հեղինակների գաղափարները տեսամեթոդաբանական հիմք են ծառայել ատենախոսության համար, ապա հայաստանյան հետազոտությունները դեռևս գտնվում են մասնավոր ոլորտների դիտարկման փուլում: Հենց այս իրավիճակն էլ դրդապատճառ հանդիսացավ՝ նախաձեռնելու Հայաստանի համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների համալիր ուսումնասիրությանը նվիրված գիտական աշխատությունը:

Ատենախոսության գիտական նորույթն այն է, որ հեղինակի կողմից տեսական և փորձարարական ծավալուն հետազոտության հիման վրա առաջին անգամ ներկայացվել են Հայաստանի համացանցային ՋԼՄ-ների կազմավորման, զարգացման ամբողջ գործընթացը և համացանցային զանգվածային լրատվության ոլորտին առնչվող բոլոր հիմնախնդիրներն ու երևույթները մեկ համապարփակ ուսումնասիրության շրջանակներում:

⁶ Տե՛ս **Դե Վոլկ Ռ.**, Օնլայն ժուռնալիստիկա, Երևան, Ոսկան Երևանցի, 2003, 200 էջ:

⁷ Տե՛ս **Մկրտչյան Ա.**, Նոր տեղեկատվական-հաղորդակցական տեխնոլոգիաները և ժուռնալիստիկան //Ատենախոսություն բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար//, Երևան, 2004, 151 էջ:

⁸ Տե՛ս Նոր և այլընտրանքային մեդիա. էթիկական և իրավական խնդիրներ//, Երևան, «Հայկական օն-լայն լրատվամիջոցների և լրագրողների ասոցիացիա», 2012, էջ 50-53:

⁹ Տե՛ս **Երիցյան Ս.**, Հեռուստատեսություն. ակունքներից մինչև ժամանակակից զարգացումներ, Երևան, Էդիթ Պրինտ, 2009, 608 էջ:

¹⁰ Տե՛ս **Հովսեփյան Մ.**, Ռադիոժուռնալիստիկայի հիմունքներ. պատմություն և տեսություն (դասախոսություններ), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2014, 104 էջ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈՂԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ

Ատենախոսության տեսամեթոդաբանական հիմքը տեղեկատվական հասարակության ձևավորման տեսական խնդիրներին առնչվող աշխատություններն են^{11,12,13}, ժամանակակից խոշորագույն սոցիոլոգ Մ. Կաստելի «Ցանցային հասարակության ծագումը»¹⁴ հիմնարարային ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև Հ. Լասսուելլի՝ հասարակական հաղորդակցության տեսությունը՝ մշակված դեռ 1948 թ.-ին «Հաղորդակցման կառուցվածքը և գործառույթները հասարակության մեջ» աշխատությունում:¹⁵

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈՂՆԵՐԸ

Ատենախոսության մեջ ներկայացված տեսական և գործնական խնդիրների ուսումնասիրության նպատակով կիրառվել են գիտական գրականության վերլուծության, պատմական և համեմատական վերլուծության, փորձագիտական հարցազրույցների, բովանդակային վերլուծության և հարցման մեթոդները:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐԸ

Ատենախոսության հետազոտությունն ընդգրկել է 1988-89 թթ., երբ ԽՍՀՄ կազմում գտնվող Հայաստանում կատարվում էին համացանցի ստեղծման առաջին փորձերը, մինչև արդի ժամանակները՝ 2015-ի տարեվերջ:

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են ՀՀ գիտական հանդեսներում և ժողովածուներում տպագրված վեց գիտական հոդվածում, իսկ փորձարարական հետազոտությունների արդյունքները ներկայացված են երկու մենագրությամբ:

Ատենախոսությունը քննարկվել և հրապարակային պաշտպանության է երաշխավորվել Երևանի պետական համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի ռադիոհեռուստատեսային ժուռնալիստիկայի ամբիոնի կողմից:

¹¹ Տե՛ս **Radovan R.**, The scientific and technological revolution //Australian left review 1(7)// 1967, 54-67 p.

¹² Տե՛ս **Peter F.**, Drucker The age of discontinuity: Guidelines to our changing society, New York, Harper and Row 1969, 402 p.

¹³ Տե՛ս **Bell D.**, The coming of post-industrial society, New York: Basic Books 1973, 507 p.

¹⁴ Տե՛ս **Castells M.**, The rise of network society, second edition, Singapore, Markono Print Media Pte, 2010 625 p.

¹⁵ Տե՛ս **Lasswell H.**, The structure and function of communication in society. In L. Bryson (Ed.) Communication of ideas, New York, Harper & Row 1948, 37-51 p.

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔՆ ՈՒ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսությունը կազմված է ներածությունից, երեք գլխից՝ բաժանված համապատասխան բաժինների և ենթագլուխների, եզրակացություններից, առաջարկություններից, օգտագործած գրականության ցանկից և հավելվածներից:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածության մեջ ներկայացված են ատենախոսության թեմայի ընտրության արդիականությունը, հիմնախնդրի գիտական մշակվածությունը, հետազոտության օբյեկտը, առարկան, նպատակն ու խնդիրները, տեսամեթոդաբանական հիմքերն ու ուսումնասիրության մեթոդները, հիմնավորված են ատենախոսության գիտական հավաստիությունն ապահովող գործոնները և հետազոտության ժամանակագրական շրջանակների ընտրությունը, ատենախոսության գիտական նորույթը, ինչպես նաև տեսական և կիրառական նշանակությունը:

ԳՐՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԶԼՄ-ՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԴԱՏԱՎԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

Ատենախոսության այս գլխում ուսումնասիրվել են երկու խոշոր հիմնախնդիրներ: Դրանցից առաջինն արտացոլված է 1.1 ենթագլխում («Համացանցի ստեղծման և համացանցային ԶԼՄ-ների ձևավորման նախադրյալների և կազմավորման առանձնահատկությունների համաշխարհային փորձը») և ներկայացնում է տեղեկատվական հասարակության ձևավորման գլխավոր գործիքներից մեկի՝ համացանցի ստեղծման պատմությունն ինչպես խոշոր պետություններում, այնպես էլ Հայաստանում: Ընդ որում, քանի որ հայ իրականության մեջ այս հիմնախնդիրը գիտական մակարդակով ուսումնասիրված չէ, տեղեկատվության հիմնական աղբյուր են ծառայել 13 փորձագետների հետ հեղինակի կողմից անցկացրած հարցազրույցների տվյալները: Մանրամասն վերլուծության են ենթարկվել զարգացած պետություններում, ինչպես նաև տարածաշրջանի երկրներում համացանցային լրատվամիջոցների ձևավորման պատմական ժամանակաշրջանները, տեղ գտած օրինաչափություններն ու ինքնատիպ զարգացումները:

1.2 ենթագլխում («Հայաստանի համացանցային ԶԼՄ-ների զարգացման պայմական փուլերը, ձևավորման նախադրյալները և կազմավորման գործընթացները»), որն իր հերթին բաժանված է մի քանի մասի, ներկայացվում են Հայաստանի համացանցային լրատվամիջոցների զարգացման պատմական շրջանների փուլայնացման տարբեր մոտեցումները, որոնցից յուրաքանչյուրը և՛ հետաքրքիր է, և՛ միաժամանակ ունի որոշ բացթողումներ: Մասնավորապես գրեթե բոլոր փորձագետները որպես ելակետ վերցնում են որևէ մեկ չափորոշիչ՝ կլինի տեխնիկական առաջընթացը, քաղաքական, տնտեսական կամ սոցիալական իրավիճակները, զուտ լրատվական դաշտում տեղի ունեցող իրադարձությունները և այլն: Մյուս կողմից՝ միևնույն շրջաբաժանման հիմքում առաջադրվում են տարբեր գործոններ, ինչը ևս հիմնարարային չի կարող

համարվել: Ուստի, ընդհանրացնելով բերված մոտեցումները, ուսումնասիրելով հայկական գրեթե բոլոր լրատվական կայքերի պահոցները, դրանց ստեղծման և ցանցային ակտիվության փոփոխության փուլերը, բոլոր տեխնիկական փոփոխությունները, քաղաքական իրադարձությունները, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցություն են ունեցել մեր երկրում համացանցի և համացանցային հասանելիության զարգացման վրա, շրջադարձային անցումներն ու նոր միտումները, ատենախոսության հեղինակի կողմից առաջարկվել է հայկական համացանցային ՋԼՄ-ների զարգացման պատմությունը բաժանել 4 փուլերի՝

1. **1991-1999 թվականներ՝** նախադրյալների ստեղծման և կազմավորման փուլ:

2. **2000-2006 թվականներ՝** համացանցի պասիվ յուրացման և զուտ համացանցային ՋԼՄ-ների ստեղծման փորձերի փուլ:

3. **2007-2009 թվականներ՝** ինտերնետի նկատմամբ մենաշնորհի ավարտի, այլընտրանքային լրատվամիջոցների տարածման և հասարակական նշանակալիության բարձրացման փուլ:

4. **2010-ից՝** համընդհանուր կոնվերգենցիայի ժամանակակից փուլ:

Այս փուլերը նկարագրված են առանձին բաժիններով և համապարփակ ներկայացնում են վերջին 20-25 տարիների ընթացքում Հայաստանում ինտերնետային լրատվամիջոցների զարգացման գրեթե բոլոր կողմերը:

Նախ՝ եթե ընդհանրացնելու լինենք 1990-ականները՝ որպես Հայաստանում համացանցային լրատվամիջոցների կազմավորման վաղ շրջան, կարող ենք փաստել, որ տասնամյակի առաջին կեսին ստեղծվեցին այն բոլոր տեխնիկական նախադրյալները, որոնք անհրաժեշտ էին համացանցում լրատվական կայքեր ստեղծելու հնարավորության համար: Մեր երկրում այդ գործընթացին նպաստեցին այլ գործոններ ևս, ինչպես ավանդական լրատվամիջոցների ճգնաժամը, պատերազմական դրության մեջ գտնվող երկրում տեղեկատվության բոլոր հնարավոր աղբյուրների նկատմամբ սոցիալական մեծ հետաքրքրությունը, 1996-ի նախագահական ընտրություններից հետո երկրում ստեղծված արտակարգ դրությունը և այլն: Որպես այս ամենի օրինաչափ հետևանք՝ 1996-1999 թթ. հաջորդաբար ստեղծվեցին հայկական առաջին 4 լրատվական կայքերը:

Երկրորդ փուլի համար բնորոշն այն է, որ առանձնացված ժամանակաշրջանին բաժին ընկավ այնպիսի կարևոր քաղաքական իրադարձություն, ինչպիսին 2003-ի նախագահական ընտրություններն էին, սակայն այն որևէ էական դերակատարություն չունեցավ համացանցային լրատվության ոլորտի զարգացման գործընթացներում: Թերևս միակ նորարարությունն այդ առումով դարձան ֆորումները, որոնք, որպես մարդկանց հաղորդակցման և ինֆորմացիայի փոխանակման հարթակ, բուռն զարգացում ապրեցին մինչև 2004-2005 թթ. կեսերը¹⁶: Ընդհանրացնելով այս փուլի հիմնական կողմերը՝ կարելի է արձանագրել, որ, ի հակադրություն թերթերի հիմքի վրա ստեղծված լրատվական կայքերի, որոնք ստեղծվելու պահից դառնում էին

¹⁶ Տե՛ս **Ավետիսյան Ա.**, Հայաստանում համացանցային ՋԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները (փորձագիտական հարցազրույցների ժողովածու), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2015, էջ 45-46:

համացանցում թերթի տպագիր համարները ներկայացնելու հարթակ, շահեկան վիճակում հայտնվեցին զուտ առցանց լրատվական կայքերը: Նախ՝ վերջինները չունեին միմյանց հետ մրցակցելու խնդիր, մինչդեռ թերթերի համացանցում հայտնվելն ուղղակիորեն անդրադառնում էր և՛ տպաքանակների, և՛ վաճառքի վրա: Այնուհետև վերջիններիս աշխատակիցները հիմնականում տիրապետում էին համապատասխան տեխնիկական հմտությունների: Բացի այդ՝ առցանց լրատվականները հենց ինտերնետ-լսարանի համար նախատեսված կոնտենտ էին պատրաստում՝ հնարավոր տեխնիկական սահմաններում: Դժվար կլինի ասել, որ այս շրջանին հատուկ էր մրցակցությունը. լսարանը սակավամարդ էր, համացանցային լրատվություն տարածելը՝ ոչ եկամտաբեր, գովազդային շուկան արժանի ուշադրության չէր արժանացրել, պետական կառույցների կողմից ևս առայժմ բացակայում էր պատշաճ հետաքրքրությունը թափ առնող ոլորտի նկատմամբ: Այսպիսով, 2000-2006 թվականներին առցանց լրատվական կայքեր ստեղծելու ուղղությամբ կատարվեցին լուրջ քայլեր, և դա հիմնականում պայմանավորվեց տեխնիկական հնարավորությունների ընդլայնմամբ: Ոլորտի հետագա զարգացումն ստացավ կտրուկ ընթացք:

Երրորդ փուլի սկիզբը որոշող առաջին գործոնը ինտերնետ ծառայությունների մատուցման շուկայում ստեղծված ոչ մրցակցային իրադրության հաղթահարումն էր:

2004-ի նոյեմբերի 3-ին ՀՀ կառավարության որոշմամբ «ԱրմենՏել» ՓԲԸ-ն օժտվել էր հեռահաղորդակցական տարբեր ծառայությունների մատուցման՝ բացառիկ և ոչ բացառիկ իրավունքներով¹⁷: Համաձայն այս որոշման 5.Ա.1.է կետի՝ ընկերությունը բացառիկ իրավունք ուներ «ձայնի փոխանցման հանրային ինտերնետի միջոցով՝ վարձի դիմաց», և լիազորված էր ոչ բացառիկ իրավունքով (5.Ա.2.գ) «տվյալների փոխանցման ծառայությունների՝ ներառյալ ինտերնետ հասանելիության ծառայությունները, որոնք չեն ընդգրկվել 5.Ա.1 կետի «է» ենթակետում¹⁸: Իսկ 2007-ին, որը նշանակվել է որպես դիտարկվող փուլի սկիզբ, ՀՀ Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովը որոշում ընդունեց «ԱրմենՏել»-ին տրված № 60 լիցենզիայում կատարված փոփոխությունների հաստատման մասին, որի համաձայն՝ նույն թվականի հոկտեմբերի 1-ին ընկերությունը զրկվում էր հեռահաղորդակցական ծառայությունների մատուցման իրեն տրամադրված բոլոր բացառիկ իրավունքներից: Այդ որոշմամբ կարգավորվում էր նաև սակագների սահմանման խնդիրը, 6.3 կետի համաձայն՝ «Լիցենզավորված անձի կողմից սահմանված սակագները պետք է լինեն արդարացի և ողջամիտ, չպետք է լինեն հակամրցակցային»¹⁹:

¹⁷ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության կառավարության N 1465-Ն որոշումը «Արմենթել» ՀԸ Փակ բաժնետիրական ընկերության թիվ 60 լիցենզիայի վերախմբագրված և լրացված տարբերակը հաստատելու մասին, 3 նոյեմբերի, 2004, <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=33965>

¹⁸ Տե՛ս նույն տեղում:

¹⁹ Տե՛ս ՀՀ Հանրային ծառայությունները կարգավորող հանձնաժողովի N 341-Ն որոշումը «Արմենտել» Փակ բաժնետիրական ընկերությանը տրամադրված թիվ 60 լիցենզիայի փոփոխված տարբերակը հաստատելու մասին, 24 օգոստոս, 2007 <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=38768>

Մինչ այդ՝ 2005-ին, Հայաստան էին մուտք գործել «ՎիվաՍել» (2007-ից՝ ՎիվաՍել-ՄՍՍ) և «Օրանժ Արմենիա» ընկերությունները, 2007-ին հիմնադրվեցին մյուս երկու խոշոր ինտերնետ պրովայդերները՝ «Յուքոմ»-ը և «Ջիէնսի-Ալֆա»-ն (Rostelecom): Ասել է թե՛ **2007-ի հոկտեմբերին հայկական համացանցային տիրույթն իրավական առումով ազատականացվեց, և ստեղծվեց իրական մրցակցային դաշտ:**

Երկրորդ գործոնը, որը 2007-2009 թթ. ընթացքում ներգործել է հայաստանյան ՀՀԼՄ-ների համացանցայնացման գործընթացի վրա, հասարակության լայն շերտերում ինտերնետի նկատմամբ հետաքրքրության աճն էր: Վերոնշյալ փոփոխությունների հետևանքով և դրանց զուգահեռ՝ շրջանառության մեջ սկսեցին մտնել 2 խոշորագույն ցանցեր՝ «Одноклассники» (ok.ru) նախագիծը և «Skype» (VoIP) ծառայությունը: Փորձագետների գնահատմամբ՝ դա նույնպես օրինաչափ էր, քանի որ հայկական Սփյուռքը, որը կայուն կապ է պահպանում հայրենիքի հետ, ինչպես նաև արտագնա աշխատանքի մեկնող մարդկանց մեծ թիվը ստիպեցին թանկարժեք բջջային ու միջազգային հեռախոսակապերից անցնել ինտերնետին, որի դեռ բարձր սակագներն անգամ կապի մյուս միջոցների նկատմամբ զգալի առավելություն ունեին:

Արդյունքում այն, ինչ տեղի չէր ունեցել նախորդ 10 տարիների ընթացքում, ընդամենը 1-2 տարում դարձավ իրողություն: 2007-2009 թթ. Հայաստանում ինտերնետից օգտվողների ցուցանիշը 6-ից հասավ մինչև 15 %:

Նշված գործոնների ազդեցությամբ 2007-ին սկսեց ակտիվանալ նաև համացանցային ՀՀԼՄ-ների դաշտը: Նախորդ տասնամյակում համացանցում գրանցվել էր մոտ 2 տասնյակ լրատվամիջոց, իսկ 2007-2009 թթ.՝ ընդամենը 3 տարում, դրանց թիվը եռապակովվեց: Ընդ որում, այս շրջանում դրանք մեծ մասամբ ավանդական նախատիպը չունեցող, զուտ ցանցային լրատվամիջոցներ էին: Այս փուլում ինտերնետ ծառայությունների շուկայում մենաշնորհի իրավական ավարտից բացի տեղի ունեցավ ևս մեկ իրադարձություն, որն առաջինի հետ մեկտեղ ամենից հաճախ է հիշատակվել ոլորտի փորձագետների կողմից և որակվել որպես «շրջադարձային», զարգացման նոր մակարդակի անցումը կանխորոշող գործոն: Խոսքը 2008-ի փետրվարին նախագահական ընտրությունների և դրանց հաջորդած դեպքեր մասին է, որոնք բոլոր փորձագետների կողմից գնահատվել են որպես բեկումնային պահ Հայաստանի ողջ լրատվական դաշտի համար: 2008 թ. մարտի 1-ին ՀՀ նախագահ Ռ. Քոչարյանը հայտարարեց 20-օրյա արտակարգ դրություն, որում, ի թիվս մյուս սահմանափակումների, հռչակվում էր. «Ձանգվածային լրատվության միջոցների կողմից պետական և ներքաղաքական հարցերի առնչությամբ հրապարակումները կարող են իրականացվել բացառապես պետական մարմինների պաշտոնական տեղեկատվության սահմաններում»²⁰:

Այս որոշմամբ ըստ էության բոլոր լրատվամիջոցները, այդ թվում և համացանցում գործողները, զրկվում են հնարավորությունից լուսաբանելու այն տեղեկատվությունը, որն անհրաժեշտ կամ հասարակության տեղեկացված լինելու իրավունքից բխող էին համարում: Թերթերի մեծ մասն այս օրերին հրաժարվեց տպագրվել, արգելափակվեցին լրատվական բնույթի մոտ 20 ինտերնետային կայքեր (փաստորեն

²⁰ Տե՛ս «Արտակարգ դրություն», Մարտ 1, 2008, <http://www.a1plus.am/23347.html>

տվյալ ժամանակահատվածի բոլոր ակտիվ կայքերը, որոնք ընդդիմադիր քաղաքական կողմնորոշում ունեին): Արգելափակվեց նաև «Youtube» ցանցը, քանի որ այն նույնպես սկսել էր օգտագործվել տեսանյութեր տարածելու նպատակով²¹: Այս համընդհանուր տեղեկատվական կաթվածն ու անհանգստությունները խթանեցին Հայաստանի բլոգային հարթակի աշխուժացումը: Իրավաբանորեն ՋԼՄ-ներ չհանդիսանալով՝ բլոգները դուրս էին մնացել նախագահի որոշմամբ նախատեսվող սահմանափակումների շրջանակներից: Բլոգերներն իրադարձությունների անմիջական ականատեսներն էին, և նրանք սահմանափակված չէին համացանցում մարդկանց ցանկացած տեղեկատվություն հասցնել:

Առանձնացված ժամանակաշրջանի վերջին տարին՝ 2009-ը, աչքի ընկավ ինտերնետ հասանելիության ակնհայտ ավելացմամբ: Մինչև տարեվերջ Հայաստանի ինտերնետ օգտատերերի թիվը գրեթե եռապատկվեց՝ հասնելով 450 հազարի: Ստեղծված գործոնները նպաստեցին 2 տասնյակ նոր լրատվական կայքերի ստեղծմանը, այդ թվում՝ news.am-ը, «Արմենպրեսի» պաշտոնական կայքը (armenpress.am), «Տեսանկյունը» ([http:// tesankyun.am/](http://tesankyun.am/)), «Սլաքը» (slaq.am), մարզական armsport.am-ը, «Новое время» թերթի առցանց տարբերակը և այլն: 2008-2009 թթ. Հայաստանում սկսեց թափ հավաքել նաև «Facebook» սոցիալական ցանցը՝ որպես նոր իրողություն հայկական համացանցային տիրույթում:

Այսպիսով, Հայաստանում համացանցային ՋԼՄ-ների զարգացման երրորդ փուլն ինտերնետի շուկայի ազատականացման, տեխնիկական հնարավորությունների ընդլայնման, համացանցի հասանելիության աննախադեպ աճի, լրատվության այլընտրանքային ալիքների՝ բլոգների և սոցիալական ցանցերի ակտիվացման և հասարակական նշանակալիության բարձրացման համընդգրկուն ժամանակաշրջան էր: Շատ փորձագետների գնահատմամբ՝ այս շրջանից, այսինքն՝ 2007-2008 թթ. իրադարձություններից հետո, առցանց լրատվամիջոցների համաչափ զարգացումը շարունակվում է մինչ օրս, սակայն, մեր համոզմամբ, հարկավոր է առանձնացնել ևս մեկ կարևոր ժամանակաշրջան՝ համընդհանուր կոնվերգենցիայի ժամանակակից փուլը, երբ Հայաստանում լայնաշերտ ինտերնետի տարածմամբ բնակչության շրջանում գրանցվեց ինտերնետի հասանելիության պիկ: 2010-ին ինտերնետ օգտատերերի թիվն անցավ 50 %-ը՝ մոտ 1 միլիոն 400 հազար մարդ: Հենց այս տեխնիկական մեկնարկով սկիզբ առավ առցանց ՋԼՄ-ների զարգացման արդի փուլը՝ 2010 թվականից:

Որպես Հայաստանում համացանցային ՋԼՄ-ների զարգացման առաջմ վերջին՝ չորրորդ փուլ, առանձնացվում է 2010-ից հետո ընկած ժամանակահատվածը: Այս շրջանին բնորոշ են մի քանի նոր՝ առանցքային երևույթներ.

✓ Սոցիալական ցանցերի տեղեկատվական դերակատարման աճ, որի արդյունքում վերջիններս սկսում են մրցակցել ՋԼՄ-ների բոլոր տեսակների հետ:

²¹ Տե՛ս Լրատվական կայքերի պաշտպանվածությունը Հայաստանում, **Կ. Ասատրյան** /Ազատ գոտի կամ էլ. Հայաստան լրագրողական ուսումնասիրություններ/ «Ասողիկ» հրատ., Երևան, 2012, էջ 36-37:

- ✓ Ավանդական և համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների մրցակցություն, որտեղ լիարժեքորեն տանով է տալիս ավանդական մամուլը:
- ✓ Ցանցային հեռարձակման հնարավորություն և արդյունքում նոր երևույթի՝ համացանցային հեռուստատեսության մուտք Հայաստանի լրատվական դաշտ:
- ✓ Համակցված կամ կոնվերգենտ լրատվամիջոցների ստեղծում:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԶԼՄ-ՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ատենախոսության այս գլխում նախ ուսումնասիրվել են համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների տիպաբանական դասակարգման տարբեր մոտեցումներն ու սկզբունքները, ինչպես նաև ներկայացվել են համացանցային ԶԼՄ-ների համացանցում գոյություն ունեցող, սակայն լրատվամիջոցի բնութագրիչներին չհամապատասխանող մնացած ռեսուրսներից տարանջատելու հարցերը: Առանձին ռեսուրսներում և հետազոտություններում կիրառվել են համացանցային ԶԼՄ-ների դասակարգման բազմաթիվ տարբերակներ, սակայն վերջնական համընդհանուր և համապիտանի մոտեցում դեռևս չի առաջարկվել: Գիտաքննորեն ներկայացնելով տարբեր հեղինակների տեսակետները, հենվելով դրանց ընդհանրական գնահատման և սեփական դիտարկումների վրա՝ հետազոտության մեջ առաջարկվել ու հիմնավորվել է համացանցային ԶԼՄ-ների 7 տեսակ առանձնացնելու մոտեցումը.

1. Տպագիր մամուլի և լրատվական գործակալությունների կայքեր,
2. Հեռուստաընկերությունների կայքեր,
3. Ռադիոկայանների կայքեր,
4. Առցանց լրատվական կայքեր,
5. Առցանց հեռուստատեսություն,
6. Առցանց ռադիո,
7. Համացանցային այլընտրանքային լրատվական ռեսուրսներ (ֆորումներ, սոցիալական ցանցեր և բլոգներ):

2.2 *ենթագլխում («Տպագիր մամուլի և լրատվական գործակալությունների համացանցային ներկայացվածությունը Հայաստանում»)* և դրա բաժիններում անդրադարձ է կատարվել հայաստանյան լրատվական դաշտում գործող և առավելապես տեքստային տեղեկատվություն մատակարարող կայքերի վերլուծությանը՝ առանձնացնելով լրատվական գործակալությունների, տպագիր թերթերի կայքերը և արտացանցային հենք չունեցող համացանցային ռեսուրսները: Ընդգծվել է, որ տպագիր լրատվամիջոցների և լրատվական գործակալությունների կայքերը համացանցային ԶԼՄ-ների համակարգում զբաղեցնում են առանձնահատուկ տեղ, քանի որ ամբողջ աշխարհում, այդ թվում և Հայաստանում, դրանք են կատարել համացանցով լրատվության տարածման առաջին փորձերը: Տպագիր մամուլի առցանց տարբերակների ձևավորումն ուրվագծել էր խիստ հեռու գնացող միտումներ, թվային մեդիան էականորեն փոփոխել էր տեղեկատվական հաղորդակցության հաստատունները՝ արտադրանքը, ձևավորումը, հաղորդումն ու ստացումն այնպես, որ որևէ լրատվամիջոց անմասն չէր մնում այդ

գործընթացից: Իսկ թերթերի համար սա ձևավորման վաղ փուլերից ի վեր շարունակական զարգացման ընթացքի վրա ունեցավ շրջադարձային նշանակություն²²:

Այնուհետև եզրակացվել է, որ հայկական ավանդական թերթերի և անկախ առցանց ՀԼՄ-ների կայքերը քանակական, ինչպես նաև հասարակական ազդեցության տեսանկյունից ժամանակակից լրատվական դաշտում առաջատար դիրք են զբաղեցնում: Ընդ որում, տպագիր թերթերից միայն նրանք, որոնք ամբողջությամբ օգտագործում են համացանցի ընձեռած հնարավորությունները, կարողանում են մրցակցել խոշոր համացանցային լրատվական խմբագրությունների հետ:

2.3.1 և 2.3.2 ենթաբաժիններում քննարկվել են հայկական համացանցային ռադիոհեռարձակման և համացանցային հեռուստատեսության արդի վիճակն ու դրանց զարգացման ուղղությունները: Համացանցային ՀԼՄ-ների բոլոր տեսակների առանձնահատկությունները դիտարկելիս դրանք ներկայացվել են ինչպես համաշխարհային միտումների հետ համեմատության համատեքստում, այնպես էլ հայաստանյան առցանց մեդիադոլորտում 2014-ին ատենախոսության հեղինակի կողմից իրականացրած բազմակողմանի հետազոտության տվյալների վերլուծության հիման վրա: Մասնավորապես նկատվել է, որ եկավ մի ժամանակաշրջան, երբ մի կողմից ավանդական տպագիր լրատվամիջոցները հայտնվեցին ճգնաժամի մեջ, հեռուստատեսությունը կորցրեց վստահությունը լայն լսարանի համար, իսկ ռադիոն այդպես էլ մեզ մոտ լիարժեքորեն չկարողացավ ապահովել հասարակության տեղեկացված լինելու պահանջունքը: Միաժամանակ ստեղծվեց համացանցը՝ աստիճանաբար ընդլայնելով իր շրջանակները: Տարեցտարի դրա հասանելիության բարձրացմանը զուգահեռ ավելացավ մարդկանց հետաքրքրությունը, վստահությունը համացանցում տեղադրվող տեղեկատվության օբյեկտիվ և ճշգրիտ լինելու նկատմամբ: Արդյունքում ստեղծվեց մի իրավիճակ, երբ ավանդական ՀԼՄ-ները չէին սպառում հասարակության տեղեկատվական հետաքրքրությունը, բայց և ըստ արժանվույն չէին գնահատում ու օգտագործում համացանցի ընձեռած հնարավորությունները:

ՀԼՄ-ների համար այս ոչ միանշանակ ժամանակաշրջանում, հատկապես 2000-ից մինչև փուլի ավարտը՝ 2006-ը, ձևավորվեցին հայկական առաջին համացանցային լրատվական գործակալությունները՝ PanARMENIAN.Net-ը, Media.am-ը, «Հետք»-ը, «Մեդիամաքս»-ը, «7 օր»-ը, «Պանորամա»-ն, որոնք շարունակում են պահպանել իրենց ազդեցիկության բարձր գործակիցը:

Այնուհետև եզրակացվել է, որ, ի տարբերություն ռադիոկայանների, հեռուստաընկերությունների կայքերն ավելի ուշ սկսեցին առցանց հանդես գալ, սակայն շատ բարձր արդյունավետությամբ ընդգրկվեցին գործընթացում: Երկրի բոլոր հեղինակավոր հ/ը-ները ներկայացված են առցանց կայքերով, բացի այդ՝ ուրվագծվում են իրենց արտացանցային հենքից անկախանալու և ինքնուրույն առցանց բովանդակություն ներկայացնելու միտումները:

²² Stéu Bucher H.-J., Buffel S., Wollscheid J., Digital newspaper as E-Paper, Darmstadt, Ifra 2005, p. 6

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ

ՀԱՄԱՑԱՆՑԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱԴՐՈՂՆԵՐԸ ԵՎ ՍՊԱՌՈՂՆԵՐԸ: ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ԷԹԻԿԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ատենախոսության վերջին՝ երրորդ գլուխը, նվիրված է համացանցային լրատվության ստեղծողների, այսինքն՝ համացանցային լրագրողների, համացանցային ՁԼՄ-ների լսարանի, ինչպես նաև համացանցային լրատվության շրջանակներում առաջացող խնդիրների իրավական և էթիկական կարգավորման խնդիրներին: Այստեղ առանցքային խնդիրներից մեկը դիտարկվել է համացանցային լրագրողի՝ որպես ժուռնալիստական գործունեության նոր ոլորտի տարանջատման և մասնագիտական վերափոխումների անհրաժեշտության հիմնախնդիրը:

Ելնելով սույն հետազոտության խնդիրներից, միաժամանակ ուսումնասիրելով բերված և մի շարք այլ սահմանումներ՝ առաջարկվել է համացանցային լրագրության հետևյալ սահմանումը. «**Համացանցային լրագրությունը** լրագրողական գործունեության տեսակ է, որը ենթադրում է արդիական, հասարակական նշանակալիություն ունեցող տեղեկատվության որոնում, հավաքագրում, մշակում և տարածում լրատվության առցանց միջոցներով, որի արտադրանքը համացանցային լրատվական ռեսուրսներն են, արտադրողները՝ համացանցային լրագրողները, սպառողները՝ համացանց մուտք ունեցող սարքեր օգտագործողները»: Իհարկե, այս սահմանման տարբեր բաղադրիչներ կարելի է բացել և առանձին ձևակերպումներ տալ, սակայն ըստ էության այն արտահայտում է համացանցային լրագրության 2 կարևորագույն կողմերը. նախ, որ այն լրագրողական գործունեության տարատեսակ է և պետք է դիտարկվի այդ մասնագիտության շրջանակներում (ի հակակշիռ շրջանառվող մոտեցման, թե համընդհանուր համացանցայնացումը վերացնում է լրագրողի մասնագիտության անհրաժեշտությունը), ապա նաև մատնանշում է դրա կրիչների բազմազանության հնարավորությունը՝ որպես միակ ընդհանրացնող նախապայման ընդունելով ռեսուրսի՝ համացանցում հասանելի լինելը:

Լրագրության այս նոր տեսակի առանձնացումն սկզբնական շրջանում եզրաբանական շփոթի պատճառ է դառնում: Տարբեր հեղինակներ միևնույն հասկացության համար սկսում են կիրառել տարբեր եզրեր, ինչպես, օրինակ, «էլեկտրոնային լրագրություն», «ցանցային լրագրություն», «նոր լրագրություն», «high-tech լրագրություն», «կիբերլրագրություն» և այլն: Ատենախոսության մեջ կիրառված են բացառապես «**համացանցային (առցանց) ՁԼՄ**» և «**համացանցային (առցանց) լրագրություն**» եզրերը, որոնք լավագույնս են արտահայտում նոր ոլորտի յուրահատկությունները, բացի այդ, արդեն ամրագրվել են գիտական և գրական լեզուներում:

Դիտարկելով համացանցային լրագրության խնդիրների վերաբերյալ տարբեր հեղինակների մոտեցումները՝ առանձնացվել են այն հիմնական ոլորտները, որոնք ուշաբժան են.

1. Համացանցային լրագրողի մասնագիտական վարպետության պահանջների փոփոխությունը:
2. Համացանցային լրագրության մեջ ժանրերի առանձնացման հարցերը:
3. Լրագրողների կրթության հիմնախնդիրները:
4. Հանրության և լսարանի հետ փոխհարաբերությունները:

Իրականացրած տեսական վերլուծությունը հնարավորություն է տվել առանձնացնել նաև համացանցային ՁԼՆ-ների առաջացման ազդեցությամբ լրագրողական մասնագիտության փոփոխության 5 ուղղություն:

1. Լրագրողի մասնագիտական առաքելության նորովի ընկալում:

2. Լրագրողի աշխատանքային գործիքների և համապատասխանաբար՝ տեխնիկական հմտությունների ավելացում:

3. Նոր մրցակցային պայմաններով պայմանավորված լրագրողական էթիկայի և իրավական հարաբերությունների փոփոխություններ:

4. Լսարանի հետ մշտական հաղորդակցման և հետադարձ կապի հմտությունների անհրաժեշտություն:

5. Լրատվական բովանդակության աշխարհագրության ընդլայնում:

Այս ամենին անմիջականորեն առնչվում է համացանցային լրագրողների պատրաստման հիմնախնդիրը, ուստի առանձին ուսումնասիրությամբ ներկայացվել են հայաստանյան բուհերում համապատասխան մասնագետների պատրաստման արդի վիճակը, բնորոշ միտումներն ու ձեռնարկվող նորամուծությունները, ինչպես նաև ապագա լրագրողների կողմից համացանցում աշխատելու համար անհրաժեշտ որակների ինքնագնահատման հետազոտության տվյալները: Առանձին բաժին է հատկացվել համացանցային լրագրության առաջացման ներգործությամբ լրատվության առկա ժանրերի վերափոխման և նորերի ձևավորման հիմնահարցերին:

3.2 *ենթազույխը* նվիրված է համացանցային ՁԼՄ-ների լսարանի վերլուծությանը. այնտեղ առավելապես ներկայացված են վիճակագրական ուսումնասիրության տվյալները: Ի վերջո, ատենախոսության վերջին բաժնում դիտարկվել են համացանցային ՁԼՄ-ների գործունեության իրավական և էթիկական կարգավորման առանձնահատկությունները և մարտահրավերները՝ միջազգային օրենսդրական ակտերի, տարածաշրջանի տարբեր երկրների օրինակների հետ համեմատության համատեքստում:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հայաստանում համացանցային զանգվածային լրատվամիջոցների ձևավորումը կապված է համացանցի հասանելիության հետ: Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների զարգացման պատմությունը բաժանվում է 4 ժամանակաշրջանի կամ փուլի. նախադրյալների ստեղծման և կազմավորման փուլ (1991-1999), համացանցի պասիվ յուրացման ու զուտ համացանցային ՁԼՄ-ների ստեղծման փորձերի փուլ (2000-2006), համացանցի նկատմամբ մենաշնորհի ավարտի, այլընտրանքային լրատվամիջոցների տարածման և հասարակական նշանակալիության բարձրացման փուլ (2007-2009), ինչպես նաև համընդհանուր կոնվերգենցիայի ժամանակակից փուլ (2010-2015):

2. Համացանցային տեղեկության հնարավորությունը կապված է համացանցային ՁԼՄ-ների 3 հիմնական առանձնահատկությունների՝ մուլտիմեդիականության, հիպերտեքստայնության և ինտերակտիվության հետ: Իսկ կոնվերգենցիայի կամ հարամիտման երևույթը տեխնոլոգիապես հավասարեցրել է լրատվամիջոցների բոլոր տեսակների հնարավորությունները և հիմք ստեղծել դրանց միավորման համար:

3. Տեխնոլոգիական, սոցիալական, կազմակերպչական, հրատարակչական, լսարանային, ժանրային, կառուցվածքային, բովանդակային, գործառության և ռազմավարական համակարգային բնութագրիչների հիման վրա համացանցային լրատվական ռեսուրսների 7 տարատեսակ է առանձնացվում՝ տպագիր մամուլի և լրատվական գործակալությունների կայքեր, ավանդական հեռուստաընկերությունների և ռադիոկայանների կայքեր, առցանց լրատվական կայքեր, առցանց հեռարձակում իրականացնող կայքեր (առցանց հեռուստատեսություն), առցանց ռադիոհեռարձակում իրականացնող կայքեր (առցանց ռադիո), համացանցային այլընտրանքային լրատվական ռեսուրսներ (ֆորումներ, սոցիալական ցանցեր և բլոգներ): Որպես առանձին տարատեսակ՝ կարող են դիտարկվել նաև համակցված լրատվական կայքերը, որոնցում տարբեր հարաբերակցությամբ առկա են տեղեկատվության ներկայացման ձևերը:

4. Հայաստանի ազգաբնակչության գերակշռող հատվածի համար տեղեկատվության հիմնական աղբյուրը աշտարակային հեռուստատեսությունն է, որը տարեցտարի կորցնում է իր լսարանի որոշակի հատվածը, իսկ համացանցի այդ ցուցանիշը, ընդհակառակը, արձանագրում է կայուն աճ: Համացանցային լրատվական ռեսուրսների շարքում իրենց հերթին գերակշռում են առավելապես տեքստային բնույթի տեղեկատվություն տարածող կայքերը, դրանց հաջորդում են առցանց հեռուստատեսությունների, ապա ռադիոկայանների կայքերը: Տեքստային բնույթի կայքերի բացարձակ մեծամասնությունը կազմում են արտացանցային հենք չունեցող անկախ առցանց լրատվականները:

5. Զանգվածային լրատվամիջոցների տարբեր տեսակների կողմից համացանցի յուրացման գործընթացն արևմտյան զարգացած պետությունների և տարածաշրջանի երկրների նմանությամբ անհամաչափ է տեղի ունեցել: Վաղ փուլում ձևավորվել են տպագիր թերթերի ու լրատվական գործակալությունների կայքերը, ինչպես նաև առաջին անկախ առցանց լրատվականները, իսկ համացանցային հեռուստատեսային և ռադիոհեռարձակումն սկսել է իրականացվել ավելի ուշ: Մյուս կողմից՝ Հայաստանում համացանցային ՉԼՄ-ների զարգացումն ինքնատիպ ու առանձնահատուկ ընթացք է ունեցել՝ պայմանավորված տեխնիկական և սոցիալական մի շարք գործոններով: Դրանց ազդեցությամբ մինչև 2006 թ. երկրում գործարկվում է մոտ 2 տասնյակ լրատվական կայք՝ ներառյալ համացանցային ՉԼՄ-ների բոլոր տարատեսակները, իսկ հաջորդ տասնամյակում դրանց թիվը գերազանցում է 250-ը:

6. Համացանցային ՉԼՄ-ների ի հայտ գալով՝ լրագրությունը ենթարկվեց էական փոփոխության. ձևավորվեց համացանցային լրագրությունը: Այդ նոր մասնագիտությանը ներկայացվող պահանջները դասակարգվել են հետևյալ 5 խմբերի՝ 1) լրագրողի մասնագիտական առաքելության նորովի իմաստավորում, 2) լրագրողի աշխատանքային գործիքների և համապատասխանաբար՝ տեխնիկական հմտությունների ավելացում, 3) նոր մրցակցային պայմաններով պայմանավորված՝ լրագրողական էթիկայի և իրավական հարաբերությունների փոփոխություններ, 4) լսարանի հետ մշտական հաղորդակցման և հետադարձ կապի հմտությունների անհրաժեշտություն, 5) լրատվական բովանդակության աշխարհագրության ընդլայնում:

7. Համացանցային ՉԼՄ-ների ձևավորման արդյունքում տեղի է ունեցել նաև լրագրության տարբեր ոճերի և ժանրերի կոնվերգենցիա, որի առաջին փուլը համաշխարհային տվյալներով համընկնում է 2002-2008 թթ. հետ: Նոր ժանրերի դասակարգման ավարտուն տեսակետ դեռևս չկա, ուստի 2 մոտեցումն էլ կիրառելի են: Առաջին մոտեցման պարագայում ավանդական ժանրերից մի քանիսը դիտարկվում են որպես համացանցային լրագրության հիմնական ժանրեր՝ տեղեկատվական (լրատվական) հոդված, վերլուծություն, ակնարկ, մեկնաբանություն, փորձագիտական գնահատական և այլն: Երկրորդ դեպքում առանձնացվում են մեդիայի նոր ձևավորված ժանրերը՝ ձայնային-սլայդային ռեպորտաժ, ինտերակտիվ-ֆլեշ ռեպորտաժ և տվյալների բազա:

8. Հայաստանում ժուռնալիստական կրթություն իրականացնող պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություններից միայն 4-ի՝ Երևանի պետական, Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական, ԵրևանիՎ. Բրյուսովի անվան պետական լեզվաասարագիտական, Ռուս-Հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարանների, ինչպես նաև ֆիզիկական կուլտուրայի հայկական պետական ինստիտուտի առարկայացանկում են ներառված առցանց լրագրության մասնագիտական դասընթացներ, այն էլ՝ առավելապես մագիստրոսական կրթական ծրագրերում:

9. Համացանցային ՉԼՄ-ների զարգացումը ներգործել է նաև լրատվական արտադրանքի սպառողների վրա: Հայաստանում նկատվում է ավանդական ՉԼՄ-ների լսարանի հոսք դեպի համացանցային տեղեկատվության միջոցներ: Բացի այդ՝ ձևավորված նոր լսարանին բնորոշ են մի շարք որակական առանձնահատկություններ. համացանցի օգտատերը տեղեկատվության պասիվ ընդունողից վերածվել է տեղեկատվական հաղորդակցական գործընթացի անմիջական մասնակցի, որն ակնկալում է արագ, հետաքրքիր ու սեղմ տեղեկատվություն՝ ներկայացված հնարավորինս բազմազան ձևաչափերով: Օգտատերն արագ է յուրացնում տեխնոլոգիական նորամուծությունները և նույնը պահանջում լրատվամիջոցներից, և, ի վերջո, նա առավելապես հակված է սեփական տեսակետն արտահայտելու, ուստի ամենուր որոնում է հետադարձ կապի հնարավորություն:

10. Համացանցային լրագրության առաջացմամբ լրատվության ոլորտի իրավական կարգավորման առջև նոր խնդիրներ և մարտահրավերներ են ծառացել: Դրանք առնչվում են ինչպես լրատվական ռեսուրսները համացանցային մյուս ռեսուրսներից առանձնացնելու, այնպես էլ համացանցում հեղինակային իրավունքի պահպանման, գրագողության բացառման, օգտատերերի մեկնաբանությունների համար առցանց ՉԼՄ-ների պատասխանատվության, կեղծ էջերի գործունեության և այլ հիմնախնդիրների: Հայաստանում այս խնդիրները կարգավորող օրենսդրական գլխավոր փաստաթուղթը 2003-ին ընդունված «Ձանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքն է, որը, սակայն, չի բավարարում իրավահարաբերությունների լիարժեք ապահովում:

11. Հեղինակային իրավունքի պահպանման և գրագողության դեմ պայքարի ինքնակարգավորման իրական փուլը մեկնարկել է 2010-ից: Համացանցային ՉԼՄ-ների դաշտում ստեղծված շատ խնդիրներ անցել են էթիկական կարգավորման ոլորտ,

մշակվել է «Առցանց լրագրողի վարքականոնը». առցանց մի շարք լրատվամիջոցների խմբագիրներ, հանդես գալով համատեղ հայտարարությամբ, ոլորտում առաջարկել են գործունեության համընդհանուր կանոններ, որը հնարավորություն կտա միաժամանակ կարգավորել խնդրահարույց փոխհարաբերությունները և խուսափել խոսքի ազատության սահմանափակումներից:

12. Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների զարգացման ժամանակակից միտումները տանում են դեպի սոցիալական ցանցերի և քաղաքացիական լրագրության դերակատարման աճ, ավանդական մամուլի հետ մրցակցության մեջ համացանցային լրատվամիջոցների առավելություն, համացանցային հեռարձակման հնարավորության աստիճանական ընդլայնում և դրա արդյունքում հեռուստատեսության և համացանցի համակցման նորագույն փորձարկումներ, ընդհանուր առմամբ լրատվամիջոցների բոլոր տեսակների կոնվերգենցիա համընդհանուր տեղեկատվական դաշտի ներսում:

Ամփոփելով կատարված տեսական վերլուծություններն ու հետազոտությունները՝ Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման հեռանկարների առնչությամբ նպատակահարմար է համարվել ներկայացնել մի շարք առաջարկություններ, որոնք կարող են օգտակար լինել մասնագետների և ուսանողների համար, ինչպես նաև նպաստել ոլորտի առավել ամբողջական ուսումնասիրմանն ու հնարավորությունների արդյունավետ կիրառմանը:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Անհրաժեշտ է.

1. Փոփոխություններ կատարել ՁԼՄ-ների իրավական կարգավորման ոլորտում՝ սկսած 'համացանցային ՁԼՄ-ներ' հասկացության ներմուծումից մինչև հեղինակային իրավունքի պաշտպանության, մեկնաբանությունների համար պատասխանատվության, հերքման հրապարակման առանձնահատկությունների հստակեցում:

2. Օրենսդրական մակարդակում հստակեցնել համացանցային ռեսուրսը լրատվամիջոց համարելու սկզբունքները՝ հաշվի առնելով համացանցային լրատվության ինքնատիպությունը (նկատի է առնվում տեղեկատվության պարբերականության, լսարանի թվաքանակի և այլ նրբությունների հաշվառումը):

3. Այն խնդիրների դեպքում, որոնց իրավական կարգավորման դաշտ մտցնելը կարող է պարունակել խոսքի ազատության սահմանափակման, գրաքննության ռիսկեր, հետևել ինքնակարգավորման և էթիկական կարգավորման միասնական սկզբունքների:

4. Բուհերում իրականացնել համացանցային լրագրողի բակալավրի և մագիստրոսի կրթական ծրագրեր, իսկ մասնագիտական առարկայացանկը հագեցնել համացանցային ՁԼՄ-ների ու համացանցային լրագրության վերաբերյալ դասընթացներով:

5. Ընդլայնել բուհերի ու առցանց խմբագրությունների համագործակցությունը և նոր բնույթի «նյութումներում» ուսանողների պրակտիկ գործունեության հնարավորությունները:

6. Ավանդական լրատվամիջոցների համացանցային կայքերը զարգացնել ժամանակակից մոտեցումներին, միտումներին և պահանջներին համապատասխան՝ ապահովելով դրանց մրցունակությունը փոխակերպվող լրատվական դաշտում:

7. Արագ արձագանքել միտումների փոփոխությանը և կայքերի բովանդակությունը հասանելի դարձնել տարբեր մոբիլ սարքերի համար:

8. Հստակորեն տարրոշել համացանցային լրատվության ժանրերը, յուրաքանչյուր ժանրում որոշարկել տեղեկատվության ներկայացման ծավալի ու եղանակների արդյունավետության գործոնները:

9. Ուսումնասիրել սոցիալական տարբեր հարթակները, քաղաքացիական լրագրության միտումները որպես տեղեկատվության ստացման և ներկայացման աղբյուր կիրառելու արդյունավետության հնարավորությունը:

10. Առցանց ՁԼՄ-ների կայքերում հասանելի ներկայացնել լրատվամիջոցի մասին տվյալները (անվանումը, խմբագիրը, կոնտակտային տեղեկությունները, անձնակազմը), ինչպես նաև օբյեկտիվ չափողական համակարգի (օրինակ՝ Google Analytics) արդյունքները կայքի դիտումների վերաբերյալ:

11. Ստեղծել լրատվամիջոցների վարկանիշավորման նոր համակարգ, որը կներառի հայաստանյան առցանց լրատվամիջոցների ամբողջ համակազմն ու կիրականացնի կայքերի դասակարգում ոչ միայն դիտումների, այլ նաև որակական այլ ցուցանիշների (օր.՝ տեղեկատվության բացառիկության) հաշվառմամբ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅՈՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԵՎ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Նոր մեդիան ո՛չ գալիս է հավելելու հինը, ո՛չ էլ հանգիստ է թողնում նրան, «Գարուն», Երևան, 2011,՝ 5-6 (531-532), էջ 66-69:

2. Ինտերնետային (համացանցային) ՁԼՄ-ների տիպաբանությունը, ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 2011,՝ 4 (632), էջ 251-261:

3. Համացանցային տեղեկատվական պաշարները լրագրողի մասնագիտական գործունեության մեջ, «Ժուռնալիստիկա» (Տեսության և պատմության հարցեր), Երևան, 2012, Պրակ ԺԲ, էջ 181-193:

4. Տպագիր մամուլի արդիականացման նոր չափանիշները համացանցում, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», Երևան, 2012,՝ 2 (136), էջ 67-76:

5. Համացանցային լրագրողների մասնագիտական կրթության առանձնահատկությունները Հայաստանում, «Կրթությունը և գիտությունը Արցախում», Երևան, 2015,՝ 3-4, էջ 90-96:

6. Հայաստանի համացանցային ՁԼՄ-ների կազմավորման և զարգացման շրջափուլերը, ՀՀ ԳԱԱ «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», Երևան, 2015,՝ 3 (645), էջ 242-248:

7. Հայաստանում համացանցային ՁԼՄ-ների ձևավորման և զարգացման առանձնահատկությունները (փորձագիտական հարցազրույցների ժողովածու), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2015, 152 էջ:

8. Հայաստանի համացանցային ՁԼՄ-ների բնութագրիչները (հետազոտություն), ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2015, 88 էջ:

АРМЕН РУДОЛЬФОВИЧ АВЕТИСЯН
ИНТЕРНЕТНЫЕ СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ: ФОРМИРОВАНИЕ И
РАЗВИТИЕ В АРМЕНИИ

РЕЗЮМЕ

**Диссертация на соискание ученой степени кандидата
филологических наук
по специальности 10.01.06 – «Журналистика»**

**Защита состоится 16.03.2016г. в 14³⁰ часов на заседании специализированного
Совета ВАК 012, действующего при ЕГУ, по адресу: Ереван, улица Хачатура
Абовяна 52/а, ЕГУ, корпус филологического факультета, аудитория 202.**

В диссертационной работе рассмотрены исторические, системные, типологические и другие особенности интернетных средств массовой информации Республики Армения в контексте сравнительного анализа с западным опытом, странами постсоветского пространства и соседних государств. В теоретических разделах обосновано применение термина интернет-СМИ по отношению к интернетным ресурсам с информационным контентом, предложена новая модель типологизации, описаны особые характеристики интернет-СМИ. Научная новизна работы состоит во всестороннем и целостном описании процесса формирования и развития интернет-СМИ Армении, а также всех проблем и явлений в сфере интернет-журналистики на основании теоретических и экспериментальных исследований. Для достижения поставленных целей были применены методы исторического, сравнительного и контент анализов, метод экспертной оценки и опроса.

Во вступлении описаны актуальность выбора темы, степень её научной обработанности, объект, цели, задачи, методологические основы и методы исследования, её научная и теоретическая новизна. Диссертация состоит из трёх глав, обобщения, рекомендаций и приложений.

В первой главе «Исторический очерк формирования и развития интернет-СМИ Армении» описаны технологические процессы формирования интернета в США, европейских странах, постсоветском регионе и Армении. Далее представлены первые опыты создания интернетных изданий в перечисленных странах. Поскольку в Армении нет опыта подразделения исторических этапов формирования интернет-СМИ, нами был предложен собственный подход. При его обработке были использованы оценки экспертов медиа сферы и малочисленные исследования отечественной науки. Обобщая полученные сведения, мы разделили четыре этапа развития интернет СМИ Армении:

1. 1991-1999 – этап создания предпосылок и формирования.
2. 2000-2006 – этап пассивного усвоения интернета и создание первых чисто интернетных СМИ.

3. 2007-2009 – этап преодоления монополии над интернетом, распространения альтернативных средств информации и подъёма общественной значимости.
4. С 2010-ого – современный этап всеобщей конвергенции.

Во второй главе «Классификация интернет СМИ и характеристики основных типов в Армении» рассмотрены теоретические вопросы классификации интернет ресурсов и предложена следующая типологизация: 1) Сайты печатных изданий и информационных агентств, 2) Сайты телеканалов, 3) Сайты радиостанций, 4) Интернетные информационные сайты, 5) Интернет телевидение, 6) Интернет радио, 7) Альтернативные интернет ресурсы (форумы, блоги и социальные сети). В подразделах описаны сайты традиционных и чисто интернетных СМИ, их особенности по критериям жанров, источников информации, разделов сайта, соотношения текстуального, аудио и видео контента и т.д.

В третьей главе «Производители и потребители Интернет-новостей. Проблемы правового и этического регулирования» представлены профессиональные перемены журналистики. Современные требования к интернет журналистам были подразделены на пять подгрупп:

- 1) Новое понимание профессиональной миссии журналиста.
- 2) Прибавление профессиональных инструментов и технических навыков.
- 3) Перемены этических и правовых регуляторов под воздействием новых условий конкуренции.
- 4) Необходимость постоянной коммуникации и обратной связи с аудиторией.
- 5) Расширение географии информационного контента.

Далее рассмотрены жанровые изменения и подходы формирования новых жанров в интернете. Особое внимание было уделено проблеме обучения интернет-журналистов в системе высшего образования вузов РА. На основании контент анализа учебных программ и опросов студентов была составлена картина современной кадровой подготовки журналистов в тех вузах Армении, где есть специальность журналиста. В рамках этой главы мы также рассмотрели современные проблемы правового и этического регулирования сферы СМИ в Армении.

В заключении представлены основные обобщения диссертации, в соответствии с ними изложены рекомендации и список использованной литературы.

INTERNET MASS MEDIA: THE FORMATION AND EVOLUTION IN ARMENIA

SUMMARY

**Dissertation for the academic degree of Candidate of Philological Sciences
in specialty 10. 01.06 - «Journalism»**

**Defense day: 16.03.2016. at 14³⁰pm at the session of the HAC Specialized
Council (Higher Attestation Commission) 012 at Yerevan State University.**

**Address: Republic of Armenia, Yerevan, 52/A, Abovyan st., Yerevan, YSU,
Faculty of Philology, room N 202**

The dissertation is devoted to the exploration of historical, systemic, typological and other features of the Internet Media in the Republic of Armenia, which are presented in a comparative analysis with Western experience, the countries of the former Soviet Union and neighboring countries. In the theoretical section the usage of “Online media” term is substantiated, a new model of typology is suggested and the special characteristics of the Internet media are described. The scientific meaning of this dissertation consists in complete description of the Armenian online media formation and development processes, as well as in researching all the problems and phenomena in the field of the online journalism. To achieve these objectives we applied methods of historical, comparative and content analysis, method of expert assessment and survey.

The introduction describes the actuality of the topic, the review of scientific references, research object, goals, issues, methodological foundations and research methods, its scientific and theoretical novelty. The dissertation consists of three chapters, conclusions, recommendations, bibliography and applications.

In the first chapter, “Historical review of formation and development of the online media in Armenia” the technological features of the Internet development in the United States, European countries, the former Soviet Union region and Armenia are described. Since Armenia has no experience of division of historical stages of formation of the Internet media, we proposed our own approach based on experts interview results and a few studies in the Armenian language in this field. Summarizing, we divided the four stages of the online media development in Armenia:

1. 1991-1999 - the phase of the creation and formation of preconditions.
2. 2000-2006 - the phase of passive assimilation of the Internet and the creation of the first non-offline based news websites.
3. 2007-2009 - the phase of overcoming the monopoly over the Internet, the spread of the alternative media and the rise of public value of online media.

4. Since 2010 – contemporary phase of universal convergence.

In the second chapter, “The classification of the online media and the characteristics of their main types in Armenia”, analyzing the theoretical problems of classification of the Internet resources, we suggest the following typology: 1) Websites of news agencies and print media, 2) Websites of TV channels, 3) Websites of radio channels, 4) Online news websites, 5) Internet TV, 6) Internet radio, 7) Alternative media (forums, blogs and social networks). Afterwards, we have described the traditional and new media websites, their characteristics and features according to the criteria of genres, sources of information, site sections, relations of textual, audio and video content, etc.

In the third chapter “Producers and consumers of Internet news. Problems of legal and ethical regulation”, at first were presented the changes of profession of journalism. Nowadays requirements for the online journalists were divided into five subgroups:

- 1) A new understanding of the mission of professional journalists.
- 2) Addition of professional tools and technical skills.
- 3) The ethical and legal regulation challenges based on the new “rules” of competition.
- 4) The need of permanent communication and feedback skills with audience.
- 5) Expanding the geography of the information content.

Next section is devoted to the information genres changes and new genre formations in the Internet news making field. Particular attention was paid to the problem of the online journalists’ education quality at the universities of the Republic of Armenia. Based on the analysis of curriculum content and student surveys we found out the contemporary level of future online journalists preparation at the Armenian universities where the faculties of journalism are available. In this chapter, we also considered the modern problems of legal and ethical regulation of the media sector in Armenia.

In conclusion, the main theses, recommendations and bibliography of the dissertation were presented.

